

Σπουδαίο μανιφέστο του ανθρωπισμού

Του ΗΛΙΑ ΜΑΓΚΛΙΝΗ

Το 1951, ο Αλμπέρ Καμύ εκδίδει τον «Εξεγερμένο άνθρωπο» (L'Homme révolté). «Είναι το είδος του βιβλίου που μονάχα στη Γαλλία θα μπορούσε να εκδοθεί», είχε γράψει ο σημαντικός Άγγλος διανοούμενος Χέρμπερτ Ριντ στον πρόλογο της αγγλικής έκδοσης, δύο χρόνια αργότερα, το 1953.

Κλασική, πλέον, πραγματεία, ο «Εξεγερμένος άνθρωπος» γνώρισε πολύ πρόσφατα νέα έκδοση στη χώρα μας από τον Πατάκη, σε μετάφραση της Νίκης Καρακίτσου-Douge και της Μαρίας Κασαμπάλογλου-Robin, υπό τον τίτλο «Ο επαναστατημένος άνθρωπος». Αυτός ο τίτλος είχε ακολουθηθεί και στην παλαιά έκδοση του Μπουκουμάνη το 1971, σε μετάφραση της Τζούλιας Τσακίρη. Ορισμένοι γαλλόφωνοι ωστόσο διατυπώνουν σήμερα τις ενστάσεις τους αντιπροτείνοντας τον «εξεγερμένο άνθρωπο», καθώς στον τίτλο ο Καμί κάνει λόγο για «Homme révolte» και όχι για «Homme révolutionnaire». Η δε αγγλική έκδοση του 1953 (αρχικά από τον Hammish Hamilton και στη συνέχεια από τον Penguin) ακολουθεί τον τίτλο «The Rebel» και όχι «The Revolutionary».

Το «θηρίο»

Πέρα από το καθαρά γλωσσικό-φιλολογικό ζήτημα, υπάρχει και ένα σοβαρό θέμα περιεχομένου: στον πυρήνα της σκέψης του Καμί η εξέγερση δεν πρέπει να ταυτίζεται με την επανάσταση. Αν ο άνθρωπος της εξέγερσης είναι αυτός «που λέει όχι» (κατά την εναρκτήρια, περίφημη φράση του Καμί στο βιβλίο), ο άνθρωπος της επανάστασης δεν θα διστάσει, χάριν της επανάστασης, να φτάσει στην τρομοκρατία. «Η επανάσταση θέλει κεφάλια», έλεγε ο Σεν Ζιστ, δεξί χέρι του Μαξιμιλιανού Ροβεσπιέρου στα 1793-94, μέσα στην παντοδυναμία της γκιλοτινίας. Για να το ερμηνεύσουμε διαφορετικά, αν η εξέγερση τοποθετεί στην κορυφή της αξιακής πυραμίδας την ανθρώπινη ζωή η οποία βρίσκεται κάθε τόσο αντιμέτωπη με το παράλογο σε μεταφυσικό όσο και σε ιστορικό, πολιτικό πλαίσιο, η επανάσταση την υποβιβάζει στην υπηρεσία του αντικειμενικού σκοπού που είναι βέβαια η επιτυχία της επανάστασης. (Με έναν διαφορετικό τρόπο, τη διάσταση ανάμεσα στις δύο έννοιες υποδηλώνει και η περίφημη ερώτηση του Λουδοβίκου 16ου όταν του ανακοίνωσαν την κατάληψη της Βαστίλλης το 1789, όπως μας τη μεταφέρει ο Αντρέ Μορούα στην κλασική του «Ιστορία της Γαλλίας»: «Πρόκειται για εξέγερση ή για επανάσταση;». Η απάντηση: «Για επανάσταση, Μεγαλειότητα».)

Ο Καμί καταπάνεται με λογής ιστορικά παραδείγματα και αναφορές σε λογοτεχνικά έργα (έχει ενδιαφέρον πώς πραγματικά πρόσωπα, ο Επίκουρος, ο Νίτσε, ο Ντε Σαντ ή ο Εγγελοσ, συνυπάρχουν με φιγούρες της μυθοπλασίας, όπως τους ντοστογιεφσκικούς Καραμαζόφ), ωστόσο, αυτό που τον απασχολεί είναι πρωτίστως η δική του εποχή: ο εικοστός αιώνας αμέσως μετά το σφαγείο του Δευτέρου Παγ-

Αλμπέρ Καμύ. Στο κλασικό του έργο «Ο εξεγερμένος άνθρωπος» (1951) προέβαλε την ουσιαστική σημασία της εξέγερσης εις βάρος της μηδενιστικής επανάστασης, η οποία συνήθως οδηγεί σε ολοκληρωτικά καθεστώτα.

κοσμίου Πολέμου. Μετά τις φρικαλέες εικόνες των ναζιστικών στρατοπέδων συγκεντρώσεως και των μαζικών σταλινικών εκκαθαρίσεων, ο Καμί τρομάζει μπροστά στο «θηρίο» που μπορεί να συνθλίψει με διάφορους τρόπους τις θεμελιώδεις ελευθερίες του ατόμου, αυτό το θηρίο που λέγεται «κράτος» και που εύκολα, ειδικά έπειτα από επαναστάσεις, μπορεί να καταλήξει σε ολοκληρωτικά σχήματα. Για τον Χέρμπερτ Ριντ, η σκέψη αυτή του Καμί μοιάζει να ερωτοτροπεί ακόμα και με τον αναρχισμό. Δεν θα ενοχλούσε τον Καμί κάτι τέτοιο, ο οποίος όμως δεν παραλείπει την ίδια στιγμή να υπογραμμίζει τη σημασία

«Κουβαλάμε όλοι μέσα μας το κάτεργό μας, τα εγκλήματα και τα ρημάδια μας. Καθήκον μας όμως δεν είναι να τα εξαπολύσουμε στον κόσμο, αλλά να τα καταπολεμήσουμε σ' εμάς και στους άλλους».

της έννοιας των ορίων. «Εάν επιθυμεί να παραμείνει ζωντανός ο επαναστατικός νους», γράφει ο Καμί, «πρέπει να επιστρέψει στις πηγές της εξέγερσης και να αντλήσει την έμπνευσή του από το μοναδικό σύστημα σκέψης που παραμένει πιστό στην προέλευσή του: τη σκέψη που αναγνωρίζει τα όρια».

Η κομμούνια

Ο «εξεγερμένος» του Καμί συναντά την έννοια του μέτρου και του συγκεκριμένου – εμβληματική έννοια για τον μεσογειακό άνθρωπο, κατά τον Γάλλο συγγραφέα, ο οποίος, παραδόξως για εμάς σήμερα στην Ελλάδα, εντόπιζε το 1951 τέτοια στοιχεία στον «επαναστατικό συνδικαλισμό»: «Χάρη σ' αυτόν, μέσα σ' έναν αιώνα βελτιώθηκαν κατά θαυμαστό τρόπο οι συνθήκες εργασίας, από την εργάσιμη μέρα των δεκαέξι ωρών μέχρι την εβδομάδα των σαράντα ωρών. Η ιδεολογική Αυτοκρατορία, από τη μεριά της, έκανε τον σοσιαλισμό να οπισθοδρομήσει και κατέστρεψε τις περισσότερες συνδικαλιστικές κατακτήσεις. Κι αυτό, γιατί ο συνδικαλισμός ξεκινούσε από μια συγκεκριμένη βάση, το επάγγελμα, που είναι στον οικονομικό τομέα ό,τι η κομμούνια στον πολιτικό, το ζωντανό κύτταρο που πάνω του οικοδομείται ο οργανισμός, ενώ η καισαρική επανάσταση ξεκινά από τη θεωρία και εισάγει σ' αυτήν διά της βίας το πραγματικό. Ο συνδικαλισμός, όπως η κομμούνια, είναι η άρνηση, προς όφελος του πραγματικού, του γραφειοκρατικού και αφηρημένου συγκεντρωτισμού. Η επανάσταση του 20ού αιώνα, απεναντίας, ισχυρίζεται

ότι στηρίζεται στην οικονομία, πρώτα απ' όλα όμως είναι πολιτική και ιδεολογία. Δεν μπορεί, εξαιτίας του τρόπου λειτουργίας της, να αποφύγει την τρομοκρατία και τη βία ενάντια στο πραγματικό. Παρά τους ισχυρισμούς της, ξεκινά από το απόλυτο για να διαμορφώσει την πραγματικότητα. Η εξέγερση, αντίστροφα, στηρίζεται στο πραγματικό για να οδεύσει προς την αλήθεια, πολεμώντας συνεχώς. Η πρώτη πασχίζει να ολοκληρωθεί από πάνω προς τα κάτω, η δεύτερη από κάτω προς τα πάνω. Χωρίς να είναι ρομαντική, η εξέγερση, αντίθετα, τάσσεται με το μέρος του αληθινού ρεαλισμού. Αν θέλει μια επανάσταση, τη θέλει προς όφελος της ζωής, όχι ενάντια της». «Η, όπως το θέτει σε κάποιο άλλο σημείο του βιβλίου: «Η εξέγερση δεν μπορεί να υπάρξει δίχως μια ορισμένη μορφή αγάπης». Οχι τυχαία, το βιβλίο έχει χαρακτηριστεί ένα από τα «σπουδαιότερα μανιφέστα του ανθρωπισμού» προκαλώντας την οργή του Σαρτρ, για τον οποίο η έννοια του ανθρωπισμού δεν ήταν άξια λόγου συγκριτικά με εκείνη της επανάστασης. Για τον Καμί όμως, «κουβαλάμε όλοι μέσα μας το κάτεργό μας, τα εγκλήματα και τα ρημάδια μας. Καθήκον μας όμως δεν είναι να τα εξαπολύσουμε στον κόσμο, αλλά να τα καταπολεμήσουμε σ' εμάς και στους άλλους. Η εξέγερση, ο αιώνιος πόθος να μην υποφέρουμε, για τον οποίο μιλούσε ο Μπαρές, αποτελεί και σήμερα ακόμη την αρχή αυτής της μάχης. Μάνα μορφών, πηγή αληθινής ζωής, μας κρατά πάντα όρθιους μέσα στο άμορφο και μανιασμένο ρεύμα της Ιστορίας».